

Katedra společenských věd na PdF UP v Olomouci
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc

Studijní program: N 7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: 7504T275 Učitelství základů společenských věd
pro střední školy a druhý stupeň základních škol

Okruhy ke státní rigorózní zkoušce

I. Předpokladem je:

- Schopnost uchazeče podrobně objasnit místo a funkci občanské výchovy ve školní výuce od jejího uzákonění v Malém školském zákoně z roku 1922, přes její kontinuální vývoj až k výchově k občanství;
- Schopnost uchazeče orientovat se v klíčových dokumentech (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Rámcové vzdělávací programy);
- Znalost **základních pojmů** a schopnost ukázat, diferencovat a aplikovat základní **metodologické přístupy** jednotlivých společenských disciplín.
- Schopnost vyložit problémy **interdisciplinárně**.
- Schopnost **aplikovat teoretické poznatky** na praktické situace, zvláště na vývoj v ČR a EU.
- **Integrální součástí každé otázky je** didaktický rozbor příslušných okruhů v jednotlivých disciplínách, či občanské výchově případně občanské nauce a základech společenských věd jako celku.

II. Studium odborné literatury:

- Zvládnout **základní literaturu** vysokoškolského studia OV a ZSV (filozofie, etika, sociologie, ekonomie, politologie, vlastivěda a regionální historie).
- Předložit seznam četby a schopnost vést diskusi k ní. Seznam zahrne minimálně **10 libovolně zvolených titulů** s tím, že tituly budou voleny v závislosti na převažující odborné orientaci uchazeče. Uchazeč si sám označí obor, který považuje za profilující a z tohoto oboru – 5 titulů a zbývajících 5 titulů z ostatních disciplín. Tituly uvedené v příloženém seznamu jsou jednak základní jednak doporučené a je právem uchazeče zvolit si i jiné, zde neuvedené tituly **odborné** (ne popularizační) **literatury**. Tento výběr je třeba konzultovat s určeným konzultantem.

TÉMATICKÉ OKRUHY

A. FILOSOFIE A ETIKA

1. Filosofie, její předmět, hlavní filosofické disciplíny, vztah ke speciálním vědám.
2. Základní pojmy a problémy ontologie, způsoby jejich chápání a řešení v dějinách filosofie.
3. Gnoseologie a problematika poznání ve vývoji filosofického myšlení, metody poznání.
4. Vztah filosofie a teologie, vědy a náboženství, rozumu a víry.
5. Etická problematika v dějinách filosofie.
6. Nejvýznamnější postavy a směry filosofie starověku a středověku.
7. Spor racionalismu a empirismu v novověké filosofii, Kantovo řešení.
8. Filosofie 19. století.
9. Hlavní směry filosofie 20. století.
10. Česká filosofie: Komenský, Masaryk, Fischer, Patočka.

ZÁKLADNÍ LITERATURA

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2000, 7. přepracované a rozšířené vydání, ISBN 80-7192-500-2, celkový počet stran 632

NOVOTNÝ, Z. *Jak (se) učit filosofii*. Nakladatelství Olomouc, 1. vyd. Olomouc 2004, ISBN 80-7182-179-9, 144 s.

GABRIEL, J. a kol. *Slovník českých filozofů*. Masarykova univerzita v Brně 1998, ISBN 80-210-1840-2, s. 421-422, 2 s., celkový počet stran 699

HORYNA, B. a kol.: *Filosofický slovník*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2. rozšířené vydání 1998, 464 s. ISBN 80-7182-064-4.

DOPORUČENÁ LITERATURA

Zlomky před Sokratovských myslitelů, Praha 1944 s. V-VI, 1-12, 22-34, 1962.

Dialogy PLATÓN: *Obrana Sókrata*, *Kritón*, Praha 1942, 1994, *Prótagorás*, Praha 1939, 1992, *Menón*, Praha 1941, 1992, *Symposion*, Praha 1947, 1993, *Ústava 5, 6, 7*, Praha 1921, *Parmenidés*, Praha 1936, 1996.

TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Summa theologická*, Olomouc 1937-1940 nebo *Summa proti pohanům*, Olomouc 1992-1993.

DESCARTES, R.: *Rozprava o metodě*, Praha 1933, 1947 nebo *Úvahy o první filosofii*, Praha 1970.

HUME, D.: *Zkoumání lidského rozumu*, Praha 1971 (skripta), 1972.

KANT, I.: *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*, Praha 1916, 1972, 1992, *Základy metafyziky mravů*, Praha 1910, 1976.

MARX, K.: *Ekonomicko-filosofické rukopisy z r. 1844*, Praha 1961.

RUSSELL, B.: *Logika, jazyk, věda*, Praha 1967.

SCHELER, M.: *Místo člověka v kosmu*, Praha 1968.

KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1970 (nebo jiné vydání).

MASARYK, T. G.: *Počet pravděpodobnosti a Humova skepse*, Praha 1883 (nebo jiné vydání).

FISCHER, J. L.: *Filosofické studie*, Praha 1968.

PATOČKA, J.: *Přirozený svět jako filosofický problém*, Praha 1936, 1970, 1993. (Případně jiné tituly výše uvedených autorů dle výběru)

B. POLITOLOGIE

1. Pojetí politiky a politických systémů v pohledu společenských věd (politologie, filosofie, sociologie politiky, teorie státu a práva).
2. Demokracie – vývoj pojetí, principy, mechanismy. Aktuální problémy rozvoje demokracie.
3. Politická moc. Legalita a legitimita moci. Státní moc a její dělba.
4. Politická hnutí a politické strany – místo, úloha a funkce v politice. Klasifikace politických stran. Vývoj stranického systému v našich zemích od listopadu 1989 a jeho perspektivy.
5. Volby a volební systémy, jejich změny a diskuse o nich. Podmínky a principy demokratických voleb.
6. Vývoj politických ideologií (liberalismus, konzervatismus, socialismus, komunismus, fašismus a nacismus, rasismus příp. anarchismus, feminismus).
7. Právní stát – podstata, principy, současné trendy. Výchova k ústavnosti.
8. Občan v politice, občanská společnost, postavení v našem politickém systému.
9. Samosprávná demokracie, struktury místní samosprávy, zásady subsidiarity.
10. Globální problémy současnosti a jejich řešení.

DOPORUČENÁ LITERATURA

- Alan, J. a kol.: Dialogy o občanské společnosti, Praha, 1993
Arendtová, H.: Krize kultury, Mladá fronta, Praha 1995
Arendtová, H.: Původ totalitarismu, 1996
Aristoteles: Politika, Praha 1998
Aron, R.: Demokracie a totalitarismus, 1993
Ballestren, K., Ottman, H.: Politická filozofie 20. století, Praha 1993
Bělohradský, V.: Kapitalismus a občanské ctnosti, Praha 1992
Dvořáková, V., Kunc, J.: Přechody k demokracii, Praha 1994
Dahl, R.: Demokracie a její kritici, Praha 1995
Fiala, P., Mareš, M. (eds.): Evropské politické strany, Brno 2001
Fromm, E.: Strach ze svobody, Praha 1993
Gerbert, P.: Budování Evropy, Praha 2004
Heywood, A.: politická ideologie, Praha 1994
Chomsky, N.: Perspektivy moci, Praha 1998
Keller, J.: Politika s ručením omezeným, Praha 2001
Klíma, M.: Volby a politické strany v moderních demokraciích, Praha 1998
Kohák, E.: Průvodce po demokracii, Praha 1997
Krejčí, O.: Kniha o volbách, Praha 1994
Novák, M.: Systémy politických stran, Praha 1997
Platon: Ústava, Praha 1993
Popper, K.: Otevřená společnost a její nepřítelé, Praha 1994
Talmon, J.L.: O původu totalitní demokracie, Praha 1998
Večeřa, M.: Sociální stát – východiska a přístupy, Praha 1994

C. SOCIOLOGIE

1. Sociologické přístupy ke společenským jevům a procesům; metodologické přístupy z pohledu sociologických paradigmat.
2. Hlavní společenské problémy:
 - a) společnost a příroda (přírodní a demografické faktory ovlivňující život společnosti),
 - b) kultura, společnost, subkultury, kontrakultury, kulturní vzorce, masová kultura
 - c) sociologické pojetí osobnosti a životních drah (zvl. problémy generací – dětí, mládeže dospělých a seniorů; problémy rodiny a gender), mládež jako ohrožená sociální skupina, krize identity, subkultura a kontrakultura
 - d) problémy společenské nerovnosti (stratifikace a mobilita)
 - e) sociologické pojetí národa, etnik, státu
 - f) problémy společenského vývoje, modernizace a globalizace, instituce sociální kontroly, chudoba a nezaměstnanost
 - g) sociologie deviantního jednání, problematika normality, normativní a reaktivní pojetí, teorie sociálních deviací, sociální kontrola
 - h) sociologie výchovy – sociologický přístup k výchově, znalostní společnost, nerovnosti přístupu ke vzdělání

DOPORUČENÁ LITERATURA

- Alan, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha : Panorama, 1989.
- Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha : SLON, 1995.
- Benedictová, R. *Kulturní vzorce*. Praha : Argo, 1999.
- Berger, P.L., Luckmann, T. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, 1999.
- Cuin, Ch. – H., Gresle, F. *Dějiny sociologie*. Praha : SLON, 2004.
- Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 1993.
- Durkheim, E. *Společenská dělba práce*. Brno : CDK, 2004.
- Fay, B. *Současná filosofie sociálních věd*. Praha : SLON, 2002.
- Goffman, E. *Stigma. Poznámky o způsobech zvládnutí narušené identity*. Praha: SLON, 2003.
- Goffman, E. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999.
- Hrčka, M. *Sociální deviace*. Praha: Slon, 2001.
- Haškovcová, H. *Fenomén stáří*, Praha: Panorama, 1990
- Hubík, S. *Postmoderní kultura. Úvod do problematiky*. Olomouc : M.U.K.L, 1991.
- Jedlička, R., Klíma, P., Kořán, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*, Praha: Themis, 2004.
- Kloskowská, A. *Masová kultura*. Praha : Svoboda, 1967.
- Kroeber, A.L., Kluckhohn, C. *Kritický nástin systémů a definic kultury I a II*. . Brno : Krajské kulturní středisko, 1970.
- Kapr, J., Linhart, J., Fischerová, V., Vodáková, A. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha: Slon, 1997, s. 15 – 24, 54 – 85.
- Keller, J. *Dějiny klasické sociologie*. Praha : SLON, 2004.
- Keller, J. *Vzestup a pád středních vrstev*. 1. vyd. Praha : SLON, 2000.

- Komenda, A. *Sociální deviace*. Olomouc: UP, 1999.
- Mareš, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha : SLON, 1994.
- Marx, K.: *Ekonomicko – filozofické rukopisy*, Praha 1978
- Mcluhan, M. *Jak rozumět médiím*. Praha : Odeon, 1991.
- Mcluhan, M. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha : SLON, 1993.
- Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno : Blok, 1990.
- Možný, I. *Proč tak snadno ...* Praha : SLON, 1991.
- Možný, I. *Sociologie rodiny*. Praha : SLON, 1999
- Munková, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001, 134 s.
- Nový, L. *Životní dráha jako sociologický problém*. Brno : UJEP, 1990.
- Ondrejko, P. a kol. *Sociální patológia*. Bratislava: VEDA, 2000, 270 s.
- Rabušic, L. *Česká společnost a seniori*, Brno 1997.
- Renzetti, C.M., Curran, D.J.: *Ženy, muži a společnost*, Praha: Karolinum, 2003.
- Simmel, G. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha : SLON , 1997.
- Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno – Boskovice: Sdružení Podané ruce – Albert, 1999.
- Šzczepanski, J. *Základní sociologické pojmy*. Praha : NPL, 1966.
- Šanderová, J. *Sociální stratifikace. Problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum, 2000.
- Wallerstein, I. a kol. *Kam směřují sociální vědy*. Praha : SLON, 1998.
- Weber, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha : Oikoymenh, 1998.

D. HISTORICKÁ VLASTIVĚDA

1. Předmět a obsah historické vlastivědy, vymezení pojmu „region“;
2. Slavnosti v průběhu ročního cyklu (rok přírodní, církevní, folklórní, občanský);
3. Základní etapy národních dějin (včetně vývoje české kultury);
4. Tradice a symboly české státnosti.

DOPORUČENÁ LITERATURA

- Boháč, Z.: Poutní místa v Čechách. Praha 1995
Dějiny českého výtvarného umění. Praha 1984 – 2000
Efmertová, M.C.: České země v letech 1848 –1918. Praha: Libri, 1998
Herout, J.: Slabikář návštěvníků kulturních památek. Tvorba. Praha 1994
Hora – Hořejší, P.: Toulky českou minulostí. Praha: Práce 1991 - Via Facti, 2004
Janák, J. – Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha 1989
Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce. Praha: MF, 1993
Kárník, Z.: České země v éře První republiky. I, II, III. Praha“ Libri, 2000 - 2003
Kuča, K.: Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku I.-VI. Praha 1996
Lučnicková, J.: České země v době předbřeznové 1792 – 1848. Praha: Libri 1999
Pešta, J.: Encyklopedie českých vesnic. Díl I. – Střední Čechy a Praha. Praha 2003
Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 2003
Pithart, P.: Osmašedesátý.1990
Rataj, I.: Komunistické Československo. Plzeň 1994
Umělecké památky Moravy a Slezska. 1994 – (2 svazky)
Válka, J. a kol.: Dějiny Moravy. I, II. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991, 1995
Vlastivěda moravská. Brno 1897 – 1940

E. DIDAKTIKA VZDĚLÁVACÍHO OBORU VÝCHOVA K OBČANSTVÍ

1. Didaktika výchovy k občanství a její vztah k jiným disciplínám; současné trendy.
2. Vyučovací obor výchova k občanství v současném systému vzdělávání na základní a střední škole; jednotlivé složky oboru, jejich vztah a cíle (edukační materiály, projektové vyučování, komunikační výchova, kritické myšlení apod.).
3. Učebnice občanské výchovy jako edukační médium, jejich problematika a typologie; čítanky občanské výchovy, další pomůcky a média.
4. Osobnost učitele výchovy k občanství, klíčové kompetence.
5. Výchova demokratického občana.
6. Výchova k právnímu vědomí.
7. Výchova k ekonomickému myšlení.
8. Národní identita a výchova k evropanství a globálnímu myšlení.
9. Vytváření historického a občanského vědomí. Tématika kultury a multikulturality.
10. Etická dimenze výchovy k občanství, osobnostní a sociální rozvoj osobnosti žáka.
11. Prevence sociálně patologických jevů v rámci vzdělávacího oboru výchova k občanství.
12. Evropská dimenze ve výchově k občanství.

Základní a doporučená literatura:

CAUWENBERGHE, C.; DOSTÁLOVÁ, R. (eds.) *Nové horizonty občanské výchovy*. Praha: Porta linguarum, 1996. 88 s. ISBN 80-901833-2-8.

DOPITA, M.; HRACHOVCOVÁ, M. (eds.) *Výchova k demokracii v transformující se společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 186 s. ISBN 80-244-0306-4.

DOPITA, M. (ed.) *Konstrukce politična ze strany dětí*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 190 s. ISBN 80-244-0476-1.

GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E.; NOVOTNÝ, P. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc: Hanex, 2000. 160 s. ISBN 80-85783-28-2.

HRACHOVCOVÁ, M.; STANĚK, A. (eds.) *Občanská výchova v globalizující se společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 228 s. ISBN 80-244-0475-3.

HRACHOVCOVÁ, M.; HORSKÁ, V.; ZOUHAR, J. *Pomáháme při tvorbě ŠVP: vzdělávací obor výchova k občanství*. Úvaly: ALBRA – SPL Práce, 2007. 127 s. 78-80-7361-36-4.

JEŘÁBEK, J.; KRČKOVÁ, S.; HUČÍNOVÁ, L. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha: VÚP v Praze, 2007. 100 s. ISBN: 978-80-87000-11-3.

JEŘÁBEK, J.; TUPÝ, J. (eds.) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005. 126 s. ISBN 80-87000-02-1.

KLICPEROVÁ-BAKER, M., FEIERABEND, I.K. a kol. *Demokratická kultura v České republice: občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu*. Praha: Academia, 2007. 288 s. ISBN 978-80-200-1433-7.

KRÁMSKÝ, D. *O povaze humanitních věd: k metodologickým východiskům humanitněvědního poznání*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2008. 176 s. ISBN 978-80-86807-75-1.

JEŽKOVÁ, V.; WALTEROVÁ, E. *Vzdělávání v zemích Evropské unie*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. 200 s. ISBN 80-86039-19-6.

KOTÁSEK, J. et al. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

KŘÍŽOVÁ, I. a kol. *Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství: zpráva o výsledcích mezinárodního výzkumu*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 116 s. ISBN 80-211-0373-6.

MEZIHORÁK, F. Evropanství a učitelství. In HODOVSKÝ, I. (ed.) *Jednotná Evropa: politickoekonomické, pedagogické a etické aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 9-14. ISBN 80-7067-985-9.

NELEŠOVSKÁ, A. Malá sonda do hodnotové orientace budoucích občanů. In (eds.) *Trinacionální symposium (Češi – Němci – Poláci): český pohled*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 79 s. ISBN 80-7182-102-0.

PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině: jak pracovat s kurikulem*. Praha: Portál, 1998. 416 s. ISBN 80-7178-127-4.

PETTY, G. *Moderní vyučování: praktická příručka*. Praha: Portál, 1996. 384 s. ISBN 80-7178-070-7.

PIKE, G.; SELBY, D. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994. 322 s. ISBN 80-85623-98-6.

PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. 148 s. ISBN 80-85931-49-4.

SINGULE, F. *Evropská dimenze vzdělání*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1991. 41 s. ISBN 80-211-0077-X.

STANĚK, A. *Výchova k občanství a evropanství*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. 168 s. ISBN 80-7182-224-8.

VALENTA, J. *Učit se být: témata a praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Strom: AISIS, 2003. 95 s. ISBN 80-86106-10-1.

WALTEROVÁ, E. Evropská dimenze ve vzdělávání: východiska, trendy, perspektivy. In *Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů: sborník referátů a informací z interdisciplinárního kolokvia Praha, 6.–7.2. 1996*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 18-29. ISBN neuvedeno.

WALTEROVÁ, E. *Objevujeme Evropu: kniha pro učitele*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. 219 s. ISBN 80-86039-27-7.

WALTEROVÁ, E.; JEŽKOVÁ, V. *Žijeme v Evropě: průvodce evropskou terminologií pro učitele a studenty učitelství*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 108 s. ISBN 80-86039-82-X.